

היחס הראוי ליהודי
שאינו שומר מצוות
פ
צירוף חילוני למניין

שאול דוד בוצ'קו
ראש ישיבת ההסדר היכל אליהו

ספריית עץ חיים

ניתן להשיג את החוברת:

ישיבת היכל אליהו

כוכב יעקב 90622, טל' 02-9972023, פקס' 02-9972115
hesder@gmail.com • www.toraisrael.com

כל הזכויות שמורות למחבר - תשע"ח - 2018
חל איסור לצלם מן הספר למטרות מסחריות.
מותר לצלם לצורך לימוד.

עימוד ועיצוב: אדרת מורגנשטרן

תוכן עניינים

5	היחס הראוי ליהודי שאינו שומר מצוות
5	"הווי עז כנמר"
7	"הפורשין מדרכי ציבור"
7	מיהו ה"שונא"?
9	הרב קוק מול הרב וסרמן
10	התשובה הראשונה - תינוקות שנשבו
10	התשובה השנייה - אונס
12	התשובה השלישית - השכינה בעולם
13	התשובה הרביעית - אין מי שיודע להוכיח
14	התשובה החמישית - היחיד והכלל
17	שתיקתו של רש"י
18	יחיד וכלל בתפילין
19	קדושת ישראל
20	לסיכום
21	צירוף חילוני למניין
21	מקור החיוב במניין לאמירת דברים שבקדושה
23	מקור ראשון לשיטת המחמירים: דינם של כופרים הוא כגויים
24	היסוד לשיטת המקלים: דין ציבור נלמד מהמרגלים
26	מקור שני: הדיון בדבר צירופם של חייבי נידוי
27	נשוי לנכרית - האם מצטרף למניין?
29	טעמים נוספים להיתר

היחס הראוי ליהודי שאינו שומר מצוות

"הָלוּא-מִשְׁנֵאֵיךָ ה' אֶשְׁנָא וּבִתְקוּמִיךָ אֶתְקוּטָט. תַּכְלִית
שְׁנֵאָה שְׁנֵאֲתִים לְאִיִּבִים הָיוּ לִי" (תהלים קלט, כא-כב).

מדברי דוד המלך בפסוק זה נראה שיש ציווי לשנוא את כל מי
שאינו הולך בדרך ה', שכביכול "שונא את ה'". האמנם? כיצד
מתיישבים דברים אלו עם הציווי "וְאַהֲבַת לְרַעְךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח)?
כשבוחנים את דעות חכמי ישראל הראשונים והאחרונים בסוגית
היחס ליהודים שאינם שומרי מצוות, יהודים "חילוניים", נראה לכאורה
שההלכה מורה להתייחס אליהם בחומרה רבה. נסקור תחילה כמה
מדעות אלו, ובהמשך ננסה להתמודד עמן.

"הווי עז כנמר"

דברי ה'טור' וה'בית יוסף'

בתחילת 'אורח חיים' מביא ה'טור' את דברי המשנה בפרקי אבות "הווי
עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים"
(פרקי אבות ה, כ). ה'טור' מבאר מדוע פתח התנא דווקא ב"עז כנמר":

לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצווה, ונמנע מלעשותה
מפני בני אדם שמלעיגין עליו. ועל כן הזהיר שתעיז פניך
כנגד המלעיגין ואל תימנע מלעשות המצווה [...] וכן הוא
אומר לעניין הבושה, שפעמים אדם מתבייש מפני האדם
יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך. על כן הזהיר
שתעיז מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש (טור אורח חיים, א).

לדברי ה'טור' אסור לאדם להתבייש מאנשים שלועגים לו, אלא
יהיה עז וילחם בעזות של ממש נגד אותם החצופים שמונעים ממנו
להתנהג על פי התורה הקדושה.

אולם ה'בית יוסף' מסתייג מהבנה זו ושואל: מה מבקש ה'טור' לדייק במילים "ולא תבוש"? מסביר ה'בית יוסף' שכוונת העזות שעליה המשנה מדברת ("הווי עז כנמר") היא חוסר הבושה - האדם מונחה שלא להתבייש מהמלעיגים, אבל אסור לו לדבר אתם בעזות, וזאת למה? כדי שלא יקנה קניין עזות בנפשו. אם בהתחלה הוא יהיה עז כנגדם, בהמשך הוא יהיה עז כנגד חברו היהודי הצדיק. וכך כותב ה'בית יוסף':

ומה שכתב "על כן הזהיר שתעיז מצחך כנגד המלעיגים ולא תבוש" - מפני שמידת העזות מגונה מאד כמו שנזכר, ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת השם יתברך לדבר עזות כנגד המלעיגים, כי יקנה קניין בנפשו להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו יתברך. לכך כתב: "ולא תבוש", כלומר אם אני אומר לך שתעיז מצחך כנגד המלעיגים אינו לדבר להם דברי עזות, אלא לעניין שלא תבוש מהם אף על פי שילעיגו עליך (בית יוסף על הטור, אורח חיים א).

הערות ה'ביאור הלכה'

ה'ביאור הלכה' מצמצם את דברי ה'בית יוסף' וקובע שבתנאים מסוימים העזות נכונה ונצרכת. וכך מפרש ה'ביאור הלכה' את כוונת ה'בית יוסף':

דע דהבית יוסף לא איירי כי אם במצווה שהוא עושה לעצמו ובני אדם מלעיגים עליו, אז בוודאי אין לו לחוש כלל ללעגם ולא יתקוטט עמהם. אבל אם הוא עומד במקום שיש אפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בענייני העיר ועל ידי זה יעבירו את העם מרצון ה', ופתח בשלום ולא נשמעו דבריו, בכגון זה לא דיבר הבית יוסף מאומה, ומצווה לשנאתם ולהתקוטט עמהם ולהפר עצתם בכל מה שיוכל. ודוד המלך עליו השלום אמר: "הלא

משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים" וגו'.

כלומר, כשיש אנשים שמנסים להשפיע על העם ולהסיט אותו מדרך ה', ואין מצליחים להניא אותם ממעשיהם בדרכי נעם, בדיון ובדברים, אזי יש לשנא אותם ולהילחם בהם בכל דרך.

"הפורשין מדרכי ציבור"

הרמב"ם מתייחס בחומרה רבה ליהודים שהתנערו מעול תורה ומצוות, וקובע כי יש לשמוח במותם ואין להתאבל עליהם:

כל הפורשין מדרכי ציבור, והם האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארן ואינן נכללין בכלל ישראל בעשיית המצוות וכבוד המועדות ושיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא הרי הן כבני חורין לעצמן כשאר האומות, וכן המינים והמשומדים והמוסרין - כל אלו אין מתאבלין עליהן אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשין לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים שאבדו שונאיו של הקדוש ברוך הוא, ועליהם הכתוב אומר: "הלוא משנאיך ה' אשנא" (הלכות אבל, א, י).

דברים אלו מופיעים כמעט מילה במילה גם ב'שולחן ערוך' (ראו שולחן ערוך, יורה דעה שמה, ה).

מיהו ה"שונא"?

בפרשת משפטים התורה מצווה את האדם לעזור לשונאו בפריקת המשא מעל חמורו שקרס: "כִּי תִרְאֶה חֲמֹר שֹׁנְאָךָ רֵבִץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדַּלְתָּ מֵעֶזְבֹּ לֹא עֶזְבֹּ תַעֲזֹב עִמּוֹ" (שמות כג, ה). מי הוא ה"שונא" שאליו מתכוונת התורה?

עונה על כך הרמב"ם:

ה"שונא" שנאמר בתורה הוא מישראל, לא מאומות העולם. והיאך יהיה לישראל שונא מישראל, והכתוב אומר "לא תשנא את אחיך בלבבך"? אמרו חכמים, כגון שראהו לבדו שעבר עבירה, והתרה בו ולא חזר - הרי זה מצווה לשונאו עד שיעשה תשובה ויחזור מרשעו. ואף על פי שעדיין לא עשה תשובה, אם מצאו נבהל במשאו מצוה לפרוק ולטעון עמו, ולא יניחנו נוטה למות, שמא ישתהה בשביל ממונו ויבוא לידי סכנה. והתורה הקפידה על נפשות ישראל, בין רשעים בין צדיקים, מאחר שהם נלווים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת. שנאמר: "אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה" (הלכות רוצח ושמירת נפש יג, יד).

לכאורה על פי דברים אלו כל המצוות שבין אדם לחברו קיימות כלפי מי שמאמין בעיקר הדת, ואילו כלפי אלו שאינם מאמינים בעיקר הדת אין לנו לא "ואהבת לרעך כמוך", לא "מה ששונא עליך", לא כלום...

הפער בין ה"הלכה" למציאות

יש עוד הלכות שעדיף שלא נזכיר, שמא יהיו אנשים שיתייחסו אליהן כפשוטן, כגון להוריד את "הפושעים" לבור ולא להעלותם, לא להציל אותם אם הם בסכנה, ועוד.

אך על אף כל מה שראינו המציאות היא אחרת. איננו נוהגים כך באחינו החילוניים! דרכנו שונה, ועלינו להבין מהו המקור לכך. מי מתיר לנו לנהוג אהבה ואחוה כלפי יהודים שכפרו בתורה? האם אנו נוהגים שלא כהלכה כאשר אנו הולכים על פי שיטת הרב קוק ומשתדלים לאהוב כל אחד ולמצוא זכות גם באלה הרחוקים ביותר?

הרב קוק מול הרב וסרמן

ראיתי שני טקסטים מקבילים, אחד של הרב קוק ואחד של הרב אלחנן וסרמן¹. שני הרבנים הגדולים עסקו בשאלה הגדולה אם יש לתמוך בציוניים, וכל אחד ייצג שיטה הפוכה מזו של רעהו.

הרב קוק קבע שגם לחילוניים יש זיק של קדושה. לפיכך אם אנחנו דתיים ברוך ה', ולהם יש זיק של קדושה - זה מטה את המאזן לצד החיובי, ואנו יכולים ללכת יחד.

הרב וסרמן לעומתו כתב בדיוק את ההפך. לשיטתו גם אנחנו הדתיים וודאי לא בסדר, הרי גם לנו יש הרהורי עבירה! אם כך, אם הם לא בסדר במאה אחוז ואנחנו חצי בסדר וחצי לא בסדר זה מטה את הכף לחובה, ואיננו יכולים להתחבר אליהם.

הרב וסרמן החמיר מאוד בגישתו. הוא טען שאנשי ה"מזרחי" גרועים יותר מכולם, שהם כמו עמלק וכמו חזיר שנראה כשר אך באמת הוא טמא. הוא כתב בצורה חריפה מאוד.

מי צודק?

לכאורה לפי הדעות שסקרנו עד כה ההלכה מחייבת את דברי הרב אלחנן וסרמן, ודברי הרב קוק הם "חדשים מקרוב באו", תורה חדשה. לא בכדי יש כמה מקומות שבהם לא תמצאו את ספרי הרב קוק לא בבית המדרש ולא מחוצה לו. לכאורה הרב קוק אומר דברים שהם נגד מה שאמרו חז"ל ונגד מה שנפסק להלכה.

כדי להוכיח כי הדרך שבה אנו נוהגים מבוססת על דברי חז"ל והיא הדרך הנכונה והמחייבת, וכדי להדגיש שאין להקל ראש וללכת שולל אחר קריאה שטחית בלבד של הכתובים, נביא חמישה הסברים שכל

1. הרב אלחנן בונים וסרמן היה ראש ישיבה באירופה בין מלחמות העולם, וממנהיגי אגודת ישראל. נודע בהתנגדותו החריפה לציונות. נספה בשואה.

אחד מהם בפני עצמו הוא כבר סיבה מספקת לקיים את מצוות אהבת ישראל כלפי כל יהודי.

התשובה הראשונה - תינוקות שנשבו

את התשובה הראשונה אפשר למצוא בדברי הרמב"ם בהלכות ממרים. הרמב"ם מתייחס לדרישה ללחום נגד מי שמתנגד לתורה ולמצוות, ומבהיר מי הם הכופרים שבהם יש להילחם:

במה דברים אמורים? באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו, וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק ובייתוס, וכן כל התועים אחריו. אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגידלו אותם על דעתם הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם [...] לפיכך ראוי להחזיר בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה (הלכות ממרים ג, ג).

זהו התירוץ הטוב, האמיתי והפשוט. איננו יכולים לשפוט אדם שלא היה לו מאיפה ללמוד. אבל אם כך, מה דינם של החוזרים בשאלה? כנראה שאנו הרבנים לא היינו טובים מספיק, וגם הם תינוקות שנשבו בצורה זו או אחרת. זו הדרך שאנו הולכים בה, ועל פי דברי הרמב"ם אנו מהפכים את כל ההלכות שראינו. בפסקה הבאה נביא את דברי הרב קוק המאירים באור בהיר וחד את היותה של דרך הרמב"ם תקפה גם לחוזרים בשאלה.

התשובה השנייה - אונס

הרב קוק קיבל מכתב מאחד מידידי הרבנים, ובו התאונן הכותב על בניו שהתרחקו מהתורה וממצוותיה וביקש עצה מהרב כיצד לנהוג בהם. באיגרת תשובה כתב לו הרב קוק שאין לו לדחות את הבנים כלל

וכלל. בנים אלו נחשבים אנוסים - וזאת בשל הרוח הנושבת המפתה את הדור החדש. לא מרשעה עצבו הבנים את התורה, הבהיר הרב, אלא משום שנשבו בקסמן של דעות פסולות ולא יכלו לעמוד בפני הפיתויים הגדולים שהציעה להם הסביבה. וכך כותב הרב:

כן, ידידי, הנני מבין הרבה את דאבון לבבו. אבל אם יחשוב כבוד תורתו כרוב המון הלומדים, שראוי בזמן הזה לעזוב להפקר אותם הבנים אשר סרו מדרכי התורה והאמונה על ידי זרם הזמן הסוער, הנני אומר בפה מלא שלא זו הדרך אשר ד' חפץ בה. כשם שכתבו תוספות סנהדרין כו ע"ב ד"ה החשוד, דיש סברא לומר דלא יפסל חשוד על העריות לעדות משום דחשיב כמו אונס, משום דיצרו תוקפן, וכהאי גונא שכתבו כן תוספות גיטין מא ע"ב ד"ה כופין, שכיון שהשפחה משדלתם לזנות חשיבי כאנוסים, כי יש "שפחה בישא" של זרם הזמן, שנתנו לה מן השמים שליטה טרם שתכלה לגמרי ותנדף כעשן, שהיא משדלת בכל כשפיה הרבים את בנינו הצעירים לזנות אחריה. הם אנוסים גמורים וחלילה לנו לדון אונס כרצון (איגרות הראיה א, קלח).

נוסף על דברי התוספות שהביא הרב קוק להוכחת דרכו נוכל להביא את דברי הגמרא (שבת סט), ולפיהם רק מי שידע את הדינים על בוריים יכול להיקרא "מזיד", ואף אם הוא יודע שהדבר אסור אך איננו יודע מהו העונש על האיסור, אפילו כך הוא נחשב שוגג. מכאן אנו למדים שחומרת המעשה תלויה בהבנת חומרת האיסור, ולכן מי שאינו מבין את משמעות המצוות אינו אלא שוגג - ואפילו אנוס כדברי הרב קוק.

רוב בני הנוער שעוזבים את התורה אינם עושים זאת בכוונה להכעיס. חלקם נמשכים אחר רוח התרבות היצרית המשבשת כל מחשבה נכונה, אחרים רואים בחלק מהמצוות הוראות חסרות היגיון בעליל משום שלא הפנימו כלל את משמעות התורה ומצוותיה, ועל כן הם מתרחקים מהכול.

כמובן שאסור לנו לקבל את המצב כמות שהוא, אך הדרך לתיקון לא תצלח בהרחקה אלא בקירוב, באהבה גדולה ובניסיון להסביר את עומקן של התורה והמצוות, שהן לשד החיים.

התשובה השלישית - השכינה בעולם

החזון אי"ש, הפוסק הגדול המקובל בלי עוררין על הציבור החרדי, כתב מפורשות שכל הדינים הנוגעים לפורשים מדרכי הציבור ולפורקי העול אינם שייכים אלא בזמן שהשכינה גלויה בישראל - כי אז הפורש מורד בוודאות בה', אך במציאות שבה אנו חיים כבר מאות שנים ואולי אלפי שנים, מציאות שבה אין השכינה גלויה, דינים אלה אינם חלים כלל, ואדרבה, מוטל עלינו לקרב כל יהודי ויהודי בעבותות של אהבה. וזה לשונו:

ונראה דאין דין מורידין אלא בזמן שהשגחתו יתברך גלויה כמו בזמן שהיו נסים מצויין ומשמש בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרין אז הוא בנליזות מיוחדת בהטיית היצר לתאוות והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם, שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא פורענויות לעולם ומביא דבר וחרב ורעב בעולם. אבל בזמן ההעלם, שנכרתה האמונה מן דלת העם, אין במעשה הורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה, שיהא בעיניהם כמעשה השחתה ואלימות חס ושלום, וכיון שכל עצמנו לתקן אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת (הלכות שחיטה ב, טז).

אין לנו אלא להתפעם מגודל אהבת ישראל הפורצת מדבריו אלו של החזון אי"ש, ועל כולנו לקבל על עצמנו לאהוב ולקרב - וחלילה לא להרחיק ולגרם לשנאה.

התשובה הרביעית - אין מי שיודע להוכיח

בשנת תשנ"ה כתב אמו"ר הרב משה בוצ'קו מאמר שבו הביע התנגדות חריפה לתנועה הרפורמית, אך בד בבד כתב כי הוא אוהב אהבת נפש כל יהודי, כולל היהודים החברים בתנועה זו.² בתגובה למאמרו קיבל הרב מכתב ובו ביקורת מפורשת - מניין שאב הרב היתר לאהוב פורקי עול. הרב השיב לכותב בזו הלשון:

והנה הנך טוען נגדי על שכתבתי במאמר שאני אוהב את כל היהודים - גם את הרפורמים - אהבת נפש. והנך מצטט מן השלחן ערוך (חושן משפט סימן ערב) שמצוה לשנא פורק עול. אלא שאני לא מבין למה לא שמת לב לתנאי שהתנה השלחן ערוך: "והתרה בו ולא חזר". וכבר ידועה הגמרא בערכין (לו, ב) "תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח". הלא ברור, שכל אלה רבבות הרפורמים באמריקה הם כתינוק שנשבה, הם לא יודעים מה זה יהדות, ואין מי שיכול ויודע ללמד אותם, להסביר להם. וגם הראב"י'ס שלהם, כוונתם טובה, להחזיק את קהילתם במשמרת היהדות, להציל אותם עד כמה שאפשר מטמיעה גמורה - וכבר היה דבר מעולם, שמזרעם יצאו תלמידי חכמים. ופוק חזי מה אמרו חז"ל בגיטין על רבי עקיבא, שמעיה ואבטליון ועוד. אנו מצווים

2. "והנה זה ברור, שאנו אוהבים אהבת נפש כל יהודי בלי שום הבדל, בין אם הוא שייך למאמינים בין אם הוא משתייך לתנועות המתחדשות. כל יהודי, אף על פי שחטא ישראל הוא, אנחנו רוצים בו ומתפללים לשלומו - אולי יותר משהוא מתפלל לשלומנו. לא נגד היהודים הרפורמים, ואפילו לא נגד הראב"י'ס אנו מתקוממים, אלא נגד התרמית, הזיוף והסחיטה. אסור לנו לתת הכרה כל שהיא לכיתה זו ולדעותיה, בין הכרה ישירה ובין הכרה עקיפה, ולא לתת יד לכזב ולערמה, וכל המחזיק בה הרי הוא כופר ביהדות" ("מאמרים ומכתבים", עמ' 135).

לקרב את אותם היהודים בדרכי נועם, בסבלנות, בהסברה, אבל בטח לא בשנאה.

ותאמין לי אני פשוט לא מסוגל לשנא - וכבר הרחיבו חכמים דבריהם על מצוות אהבה שבתורה איך אפשר לצוות על אהבה - ואם יקרה שיש ספק אם מצוה לאהוב או לשנא, אני בטבע אהיה אוהב ולא שונא, ומוטב לי להיות אוהב בחנם מלהיות שונא בחנם.

ועל כן אני חוזר ואומר, אני אוהב את כל היהודים אהבת נפש, גם לרבות היהודים שמשתייכים לקהילות הרפורמים, כי ברור שאין אלו כופרים להכעיס, ואף פעם לא ניסו - מפני אמונתם - להעביר דתי על דתיותו, אין הם כופרים "מתוך אמונה" אלא מתוך עצלות, וד' הטוב יכפר בעדם ויחזירם לטוב ("מאמרים ומכתבים", עמ' 121).

התשובה החמישית - היחיד והכלל

אני חושב שיש נקודה חשובה מאוד שיכולה להאיר אור נוסף בסוגיה. לשם כך נעיין בפרשת קרח ונבחן את תגובות משה - תגובתו לקרח ותגובתו לעם.

תגובת משה לקרח

כשקרח מורד במשה רבנו יוצא משה נגדו בשצף קצף ומבקש מהקב"ה שהאדמה תפתח את פיה ותבלע את קרח ואת כל אשר לו. וכך היה; האדמה פצתה את פיה ובלעה את קרח ואת כל משפחתו ואת כל רכושו לעיני כל העם, ואש יצאה מן השמים ואכלה את מאתיים וחמישים מקטירי הקטורת. היינו מצפים שהדרמה הזו תשים סוף לניסיונות המרד ותחלחל עמוק ללב העם, אך לא - הלקח לא נלמד ובני ישראל ממשיכים בדרכו של קרח. עדת ישראל מלינה על משה ואהרן שהם חבורה של רוצחים, שהם האשמים הישירים באסון הנורא

שבו נבלעו קרח וכל עדתו. "וַיִּלְנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּחֲרַת עַל מֹשֶׁה וְעַל אֹהֶרֶן לֵאמֹר אַתֶּם הִמָּתֶם אֶת עַם ה'" (במדבר יז, ו). ממחרת! הם לא חיכו לא שנה, לא חצי שנה - ממחרת!

נורא ואיום! מסתבר שהמכה שקיבל קרח לא הועילה כלל.

תגובת משה לעם

"וַיְהִי בַּהֲקָהֶל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אֹהֶרֶן וַיִּפְּנוּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כִּסֵּהוּ הָעֲנָן וַיֵּרָא כְבוֹד ה'." וַיֵּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד" (במדבר יז, ז-ח). משהו דרמטי הולך לקרות. ה' רוצה להיפרע מהעם ופוקד על משה ואהרן: "הֲרָמוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאָכְלָה אֹתָם כְּרָגַע" (שם, י) - עכשיו, מייד, אכלה את כולם! ומייד מתחילה מגפה נוראית.

מה עושה משה רבנו? "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֹהֶרֶן קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קִטְרֹת וְהוֹלֵךְ מִהֲרָה אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יֵצֵא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי ה' הַחַל הַנֶּגֶף" (שם, יא). תקריב קטורת, אומר משה לאהרן, אותה הקטורת שמקריבים רק בקודש. תלך עם הקטורת לכל מקום שהמגפה פוגעת בו, וכך תעצור את המגפה.

מה נשתנה?

מה גרם לשינוי הגדול בעמדתו של משה? הרי רק לפני כמה פסוקים ראינו את תגובתו הבלתי מתפשרת להתנהגותו של קרח, ועכשיו הוא עושה הכול כדי להגן על העם? והלוא הם רשעים עוד יותר מקרח! שהרי קרח לא ראה מה נעשה לקרח והם ראו גם ראו, ואף שראו את עונשו של קרח הם ממשיכים בדרכו הנוראה. איך אפשר לקבל התנהגות כזאת שמחללת את ה' יתברך, התנהגות שיוצאת נגד משה ואהרן שליחי ה' ומתריסה "אַתֶּם הִמָּתֶם אֶת עַם ה'?"!

התשובה נראית לי פשוטה מאוד:

קרח היה אחד. כשקרח כזה חוטא צריך לנטרל מייד את השפעתו ולמנוע ממנו "להדליק" אחרים בשלהבת החטא. משה רבנו במלחמתו

נגד קרח עשה הכול כדי למנוע את המשך הנהגת קרח. הייתה כאן חובה דחופה לעצור את מגפת המרד נגד מנהיגי ישראל.

אולם משנכשלה עצירת המרד היה על משה לנקוט דרך התמודדות שונה. קרח נבלע, מנהיג המרד חוסל, אך עם ישראל ממשיך את דרכו: "וַיִּלְנוּ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - כולם! לא רק מאתיים וחמישים. כל היהודים כולם, כל עדת בני ישראל!

כשמדובר בכל עדת בני ישראל זה כבר משהו אחר. אי אפשר למחות חלילה את עם ישראל! מול עם ישראל בכללותו הגישה חייבת להשתנות.

כלל ישראל

כשאדם יחיד מתרחק מהדרך ומנסה לסחוף אחרים עמו הוא מסכן את כל הציבור, ויש לצאת כנגדו בכל האמצעים. כנראה שזו הייתה גם כוונתו של ה'ביאור הלכה', שבזמנו היו קהילות חזקות והתורה והמצוות נשמרו כהלכה. בתקופות כאלו שבהן הקהילות חזקות וכולם שומרים תורה ומצוות, אם בא אדם ומנסה להסיט את כולם מדרך הישר ולבצע "רפורמה" יש להילחם בו ובהשפעתו מלחמת חורמה. אבל במציאות שבה לדאבון הלב כלל הציבור סוטה מהדרך חייבים לשנות גישה. וודאי שלא נעלה בדעתנו שיש להילחם חס וחלילה בכל עם ישראל!

הלכה למעשה, רק אם היינו רואים את היהודי כיחיד היינו יכולים לקיים את הפסוק בתהילים "הָלוּא מְשַׁנְאֵיךָ ה' אֶשְׂנֵא וּבִתְקוּמִיךָ אֶתְקוּטָט..." , אבל היות שכל יהודי הוא חלק מעם ישראל, בעת שעם ישראל בכללותו חוטא היחיד אינו נדון בפני עצמו אלא כחלק של העם. עם ישראל הוא חלק אלוה ממעל, ואותו צריך לאהוב על כל פרטיו ועל כל היחידים הכלולים בו!

שתיקתו של רש"י

כדי לחזק טענה זו אני רוצה להביא את שתיקתו של רש"י כראיה. בפסוק הראשון בתורה, "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (בראשית א, א), דורש רש"י את המילה "בראשית" על פי מדרשי חז"ל: "בשביל התורה שנקראת 'רֵאשִׁית דִּרְכּוֹ'" (משלי ח, כב), ובשביל ישראל שנקראו "רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ" (ירמיהו ב, ג). ואולם במדרשים נאמר גם על משה שהוא נקרא "ראשית", כדברי הפסוק "וַיֵּאֱרָא יְרֵאשִׁית לוֹ" (דברים לג, כא). מדוע לא כלל רש"י גם את משה רבנו בפירושו?

משה ועם ישראל

את התשובה נוכל להבין בצורה ברורה מדברי רש"י במקום אחר. בשנת הארבעים, על סף הכניסה לארץ ישראל, נושא משה נאום לפני העם, ובו הוא סוקר את הקורות את ישראל בשנות המדבר. על הפסוקים המופיעים אחרי סיפור חטא המרגלים, "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תָּמוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרֵב הָעָם, וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי לֵאמֹר" (דברים ב, טז-יז), כותב רש"י:

אבל משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה זו "וידבר" אלא "ויאמר", ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עמו הדיבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת, ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל (רש"י, דברים ב, טז, וראו גם רש"י לויקרא א, א).

במשך שלושים ושמונה שנים שבהם היו בני ישראל נזופים לפני המקום, מחטא המרגלים ואילך, לא דיבר הקב"ה עם משה בלשון חיבה. ומדוע? משום שהקב"ה מדבר עם משה בשביל עם ישראל, ואם עם ישראל נזוף לפני המקום גם משה רבנו נזוף לפני המקום. ואף על פי שאנו אומרים שמשה רבנו שווה כנגד כל ישראל, אם אין ישראל אין משה רבנו!

גם משה רבנו מבין זאת היטב, ועל כן לאחר חטא העגל הוא מבקש מה': "וְעַתָּה אֵם תַּעֲשֵׂא חַטָּאתָם, וְאִם אֵין מַחְנִי נָא מִסַּפֶּרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ" (שמות לב, לב). אם אתה מוחק את עם ישראל מחק גם אותי. אין לי כל משמעות בלי עם ישראל.

עבדות של אהבה

עם ישראל הוא ישות מיוחדת. ברגע שאין מדובר ביחיד שחוטא אלא במציאות שבה רוב העם עוזב את דרך ה', אין שום מקום להלכות שראינו לעיל. אין דין של מורדים ואין דין של "לא מעלין", כל הדברים האלה אינם קיימים.

הדרך היחידה היא כפי שכותב החזון אי"ש, להשתמש בעבדות של אהבה כדי להחזיר את העם בתשובה.

יחיד וכלל בתפילין

אני רוצה להוסיף נקודה יפה שראיתי לאחרונה ב'כף החיים' (הלכות תפילין כז, יב).

ההלכה קובעת כי "יש להיזהר שלא תזוז יו"ד של הקשר מהתפילה" (שולחן ערוך כז, ב). כלומר, בהנחת תפילין של יד יש להקפיד שהקשר בצורת האות יו"ד והתפילה עצמה (ריבוע התפילין) יהיו מחוברים, ויש שמשתמשים בגיד כדי לחבר אותם. אצל ספרדים הקשר עשוי כך שסגירת התפילין מחברת את קשר היו"ד עם התפילה עצמה.

מה משמעות הלכה זו?

'כף החיים' מביא את דברי הזוהר הקדוש על פרשת פנחס, שם מוסבר למה חשוב כל כך להקפיד בהנחת התפילין שה"יו"ד של הקשר והתפילה עצמה יהיו מחוברים.

הזוהר הקדוש מסביר שהאות יו"ד היא כנגד "צדיק" והתפילה היא כנגד "צדק". 'פירוש הסולם' מבאר שהאות יו"ד היא ספירת היסוד

והתפילה עצמה זו ספירת המלכות, וההבדל ביניהם פשוט: היו"ד שהיא כנגד צדיק יסוד עולם מסמלת את המהות של היחיד, והתפילה שהיא כנגד מלכות מסמלת את העניין הכללי. מלכות ה' מתגלה בכלל ישראל ואינה מתגלה אצל היחיד. היחיד מוכרח להיות מחובר לציבור בכל עת, ועל כן נאמר שם בזוהר שאפילו כאשר התפילין נמצאות בתיק קשר היו"ד צריך להיות מחובר לתפילה עצמה. יש פוסקים שפסקו כך להלכה.

הדברים באים ללמדנו שברגע שהיחיד קשור ומחובר לציבור יש להבין אותו אחרת, ואם חלילה הוא נופל וחוטא נחפש את האורות ואת הדברים הנפלאים שבו כדרכו של הרב קוק. נאמר עליו רק דברים טובים, ולא נקיים על שום יהודי את הפסוק התובע כביכול שנאה בלב.

קדושת ישראל

אחד מיסודות היהדות הוא האמונה בקדושת ישראל. פירושו של רש"י לאורך פרשת שמות מלמד אותנו כי אין לפקפק כלל בקדושתם של ישראל, וכי כל המפקפק בקדושתם נענש - אפילו אם הוא צדיק כמשה רבנו. כשמשה רבנו מאן לקבל עליו את המשימה להוציא את בני ישראל ממצרים הוא נימק זאת בטענה שבני ישראל אינם ראויים. על דבריו אלו נענש משה, והמטה שבידו נהפך לנחש - שהיה הראשון בהיסטוריית העולם שדיבר לשון הרע. גם הצרעת שהופיעה על ידו של משה רבנו דבקה בו על פי רש"י בגלל שפקפק בקדושתם של ישראל.

ואף שעל פי חז"ל היו בני ישראל במצרים בתחתית סולם הדרגות הרוחני, תיאור זה אינו מבטא אלא את האופן שבו נראו ישראל כלפי חוץ, אך אלוקים רואה ללבב ומכיר את קדושת ישראל ואת זכות פנימיותם, ועל כן כל המדבר רע על האומה עבירה גדולה בידו.

ולא רק במצרים תבע הקב"ה את עלבונם של ישראל. ישעיהו הנביא נענש על אומרו "וּבְתוֹךְ עַם טָמֵא שְׁפָתַי אֶנְכִּי יוֹשֵׁב" (ישעיהו ו, ה), וכן אליהו הנביא, שאמר על ישראל "כִּי עָזְבוּ בְרִיתִךָ" (מלכים א יט, יד), נתבע לתת את הדין על דבריו.

נאמין באמונה שלמה בקדושת ישראל כפי שלימדונו חכמינו, ונקיים את מצוות האהבה כלפי כל מי ששם ישראל עליו.

לסיכום

הצגנו חמש ראיות המעידות שמצוות אהבת ישראל כוללת כל יהודי באשר הוא ואינה פוסחת על איש:

- א. החוטאים של היום הם כתינוקות שנשבו.
 - ב. החוטאים של היום נחשבים אנוסים, ולכל הפחות שוגגים.
 - ג. הדינים המופיעים בהלכה ביחס לחוטא אינם חלים כלל בשעה שהשכינה נסתרת.
 - ד. אין אדם נחשב חוטא אלא אם יש מי שיכול להוכיחו - והיום אין מי שיודע להוכיח.
 - ה. יש להבחין בין היחיד לכלל ישראל.
- נקיים כולנו את דברי החזון אי"ש, ונשתדל לקרב כל יהודי בעבותות של אהבה.

צירוף חילוני למניין

נדון כאן בשאלת צירופו למניין של אדם שאינו שומר תורה ומצוות. שאלה זו שכיחה מאוד בצבא או בחוץ לארץ, ובכלל במקומות שקשה בהם לאסוף מניין. האם יש צורך דווקא בעשרה יהודים שומרי מצוות כדי ליצור מניין כשר?

בשאלה זו חלקו האחרונים: המשנה ברורה¹ מביא בשם הפרי מגדים שאין לצרף מחלל שבת בפרהסיה למניין; וזו לשונו של הפרי מגדים²:

מומר לעבודה זרה וחילול שבת, או להכעיס בדבר אחד (כלומר שמקיים את כל המצוות לבד ממצווה אחת שאינו מסכים איתה ועובר עליה במתכוון), הרי הוא כעכו"ם ואין מצטרף.

לעומת זאת המלמד להועיל³ והאגרות משה⁴ פסקו שאפשר לצרפם. וכך היא מסקנת המלמד להועיל:

יהיה איך שיהיה המקל לצרף אנשים כאלו למניין יש לו על מי שיסמוך.

במאמר זה נבאר את מקורותיהן של השיטות השונות ונסביר מדוע נראה שהלכה למעשה יש לנהוג כדעת המקלים.

מקור החיוב במניין לאמירת דברים שבקדושה

ראשית נראה את המקור לחיוב אמירת דברים שבקדושה בעשרה.

1. סימן נה ס"ק מו.

2. סימן נה באשל אברהם ס"ק ד.

3. חלק א סימן מט.

4. אורח חיים חלק א סימן כג.

המשנה במסכת מגילה⁵ מונה מספר מצוות שיש לקיימן במניין עשרה, והגמרא מביאה לכך מקור:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דאמר קרא
 "ונקדשתי בתוך בני ישראל"⁶ - כל דבר שבקדושה לא יהא
 פחות מעשרה.

מפסוק זה אנו למדים שיש דין לקדש את שמו "בתוך בני ישראל".
 כמה אנשים נצרכים כדי שהנוכחים במקום מסוים יהיו בגדר "בני
 ישראל"? מבארת הגמרא - עשרה, והמקור לכך מהמרגלים, שנקראו
 "עדה רעה", והם היו עשרה. ומכאן שעשרה נחשבים לעדה, כלומר
 לציבור⁷.

בתלמוד הירושלמי⁸ מובא לימוד נוסף. שם לומדים זאת מאחי
 יוסף, שנאמר עליהם "ויבואו בני ישראל בתוך הבאים", ומכאן
 שעשרה אחי יוסף נחשבים "בני ישראל"⁹.

5. מגילה כג, ב.

6. ויקרא כב, לב.

7. הלימוד שם הוא בשני שלבים. כך מובא בגמרא: "מאי משמע? דתני רבי חייא: אתיא
 תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתיב התם (בפרשה של קורח) הבדלו
 מתוך העדה, ואתיא עדה עדה דכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת - מה להלן עשרה
 אף כאן עשרה".

8. מגילה פרק ד הלכה ד.

9. "ר' בא ור' יסא בשם רבי יוחנן: נאמר כאן עדה ("דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת
 אליהם קדשים תהיו"), ונאמר להלן "עד מתי לעדה הרעה הזאת", מה עדה האמורה להלן
 עשרה אף כאן עשרה. אמר רבי סימון נאמר כאן תוך ונאמר להלן "ויבאו בני ישראל
 לשבור בתוך הבאים", מה תוך שנאמר להלן עשרה אף כאן עשרה. אמר לו רבי יוסה בי ר'
 בון, אם מתוך את למד, סגין אינון?! אלא נאמר כאן בני ישראל ונאמר להלן בני ישראל,
 מה להלן עשרה אף כאן עשרה". הלימוד הראשון הוא מעדת המרגלים ודומה ללימוד
 בבבלי (אף שאינו זהה) והלימוד השני הוא מהמילים "בני ישראל", ולומדים מאחי יעקב
 שנקראו כך.

ממקורות אלו אנו למדים על חשיבותו של הציבור. יהודי אינו יכול לקדש את שמו של ה' כשהוא לבדו, מפני שהעבודה שלנו במהותה היא עבודה של הכלל. רק כציבור השכינה שורה עלינו וניתן לומר דברים שבקדושה, ועל כן חייבים אנו להתפלל בעשרה.

מקור ראשון לשיטת המחמירים: דינם של כופרים הוא כגויים

הפרי מגדים הסביר שמקור שיטתו הוא בפסיקת השולחן ערוך (יורה דעה קנח, ב) שדין האפיקורסים ומחללי שבת הוא שצריך להתרחק מהם, ואף אין חובה להצילם. וזו לשון השולחן ערוך:

מיני ישראל, והם שעובדים לעבודת כוכבים, או העושה עבירות להכעיס, אפילו אכל נבילות או לבש שעטנז להכעיס, הרי זה כופר. והאפיקורסים, והם שכופרים בתורה ובנבואה מישראל, היו נוהגין בארץ ישראל להרגן. אם היה בידו כח להרגן בסייף, בפרהסיא, הורגו. ואם לאו, היה בא בעלילות עד שיסבב הריגתו. כיצד, ראה אחד מהם שנפל לבאר והסולם בבאר, קודם ומסלקו ואומר: הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואחזירנו לך, וכיוצא בדברים אלו.

ואף שהסכמת כל הפוסקים הוא שדין זה אינו שייך בזמננו, אולם לכל הפחות אין להחשיב אותם כיהודים, ולא ניתן לצרפם למניין. ואפשר להוסיף ולבאר הסברה, שצירוף למניין אין משמעו רק שבמקום אחד נמצאים עשרה יהודים, אלא שהם שם בצוותא כדי לעבוד את ה', ועל כן אין לצרף את מי שגופו נמצא כאן ורוחו במקום אחר.

היסוד לשיטת המקלים: דין ציבור נלמד מהמרגלים

האגרות משה¹⁰ חולק על הפרי מגדים, ולומד הלכה למעשה מתוך הדרשה של הבבלי. לטענתו יש אפשרות לצרף מחלל שבת למניין, והראייה מכך שלומדים מהמרגלים; והרי המרגלים היו כופרים, כנאמר בגמרא¹¹, ובכל זאת נקראים עדה והשכינה שורה בתוכם! קדושת ישראל היא קדושת מתנה שניתנה על ידי הבורא שבחר בעמו, ואף אם חטא - ישראל הוא. ועל כן מומר שקידש קידושיו קידושין, ואשה שהתחתנה עם מומר צריכה ממנו גט¹². וכן דרש רבי יוחנן בגמרא שצריך להשיב אבדה למומר, שנאמר "לכל אבדת אחיך" - לרבות את המומר¹³.

ואולם נראה שמן הדרשה של הירושלמי אין ראייה לצרף מחללי שבת, שהרי אחי יוסף צדיקים היו.

ולכאורה יש לומר כאן שכאשר ישנה מחלוקת בין הבבלי לירושלמי ההלכה נפסקת כבבלי; אלא שהפרי מגדים¹⁴ והמשנה ברורה¹⁵ פסקו

10. אורח חיים חלק א סימן כג, וחיזק דבריו בחלק ב סימן יט (אמנם כתב שמעלת תפילה בציבור אין פה). והקשו עליו מהמבואר בשולחן ערוך (סימן תקפ) שיום שמתו בו המרגלים עושים בו תענית, וכתב הבית יוסף שאף שהיו מתחילה רשעים מסתמא עשו תשובה, אלא שלא זכו שהתקבלה תשובתם. והאגרות משה בחלק ג סימן יד האריך לברר מדוע אין משם שום קושיא על דבריו, עיין שם.

11. ערכין טו, א: "אמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, דכתיב כי חזק הוא ממנו אל תיקרי כי חזק הוא ממנו אלא ממנו, כביכול בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם".

12. שולחן ערוך אבן העזר סימן קכט סעיף ה.

13. עבודה זרה כו. וכמובן שיש דברים שהמומר פסול להם, כגון לשחוט ולכתוב תפילין ומזוזות.

14. אורח חיים אשל אברהם נה, ד.

15. סימן נה ס"ק מו. וכן כתב בשו"ת משיב דבר חלק א סימן ט. וכן כתב בשו"ת אור לציון (חלק ב, פט אות ה). אמנם כתב שם שאם הוא מתבייש לחלל את השבת בפני אדם גדול,

שמחלל שבת בפרהסיא ומומר להכעיס הרי הם כגויים ואינם מצטרפים למניין, ולכאורה הלכו בדרכו של הירושלמי¹⁶. ונראה שיש ראייה לדבריהם מביאורו של מהר"י אבוהב על הטור¹⁷, שביאר שכאן הלכה כירושלמי משום שהירושלמי הביא גם הוא את דרשת הבבלי, אלא שדחה אותה¹⁸. וכן רבנו בחיי כותב שהנוסח הנכון גם בבבלי הוא ללמוד מאחי יעקב ולא מעדת קרח¹⁹.

ומכל מקום, על פי הקריאה הפשוטה בבבלי ניתן לומר שאפשר לצרף יהודי שאינו שומר מצוות למניין. ולעניין הסברה שהבאנו בדעת המחמירים, שאין לצרף אדם שנמצא כאן רק בגופו ולא ברוחו,

כיון שיש דבר המונע ממנו לעבור איסור, יש להקל בזה. וכעין זה כתב המשנה ברורה בסימן שפה ס"ק ו.

16. כתבנו "לכאורה", משום שאפשר לומר שכל הלימוד מהמרגלים הוא רק ש"עדה" היא עשרה, אך אין ללמוד משם על אופיים של אותם עשרה אנשים. ובאגרות משה הוכיח דבריו מהסוגייה בסנהדרין (עד, ב) בעניין קידוש ה', הלומדת מאותה גזירה שווה לא רק שצריך עשרה, אלא גם שכל העשרה יהיו ישראלים ולא גויים. ובדומה מצאנו כבר בראשונים שדקדקו מן הפסוק של אחי יוסף לעניין צירוף קטן למניין. ואלו דברי הראב"ן: "ולענין תפילה שאומר קדושה וקדיש אין מצטרף עד שיביא ב' שערות דאמרינן כל דבר שבקדושה אין אומרים אותו בפחות מעשרה, וגמר לה מ'ונקדשתי בתוך בני ישראל" ויליף תוך תוך מן לשבור בתוך הבאים, והתם י' הו' דכתיב וירדו אחי יוסף עשרה וכולהו הו' גברי". והביאו היבוע אומר חלק ד אורח חיים ט, עיין שם.

17. ריש סימן נה.

18. שביאר כוונת קושיית הירושלמי: "אם מתוך (שמובא בעדת קורח) את למד, סגין אינון (הם הרבה)". הקושייה היא על הדרשה בבבלי שלמדה גזירה שווה "תוך" מפרשת קורח, ומשמעותה שהרי בעדת קרח היו הרבה יותר מעשרה, ולכן דחה הירושלמי את לימוד הבבלי ולמד מאחי יוסף. ומובן עכשיו יותר מדוע הכריעו הפרי מגדים והמשנה ברורה כירושלמי.

19. ראה רבנו בחיי לויקרא כב, לב: "ופירש רבי יעקב שאין נוסחא זו מדוקדקת שאין להביא ראייה מעשרה מרגלים לדבר שבקדושה, אבל עיקר הנוסחא היא כן: אתיא תוך תוך, כתיב הכא: "ונקדשתי בתוך", וכתוב התם: (בראשית מב, ה) "לשבור בתוך הבאים", מה להלן עשרה אף כאן עשרה, ועכשיו יביא ראייה מעשרה אחי יוסף שהיו צדיקים לדבר שבקדושה".

המקלים סוברים שזוהי רק מראית עין, אבל באמת בכל יהודי שוכנת קדושה, אף אם אין היא נראית לעינים. והשכינה שורה בכל מקום שיש בו קדושה של עשרה יהודים.

מקור שני: הדיון בדבר צירופם של חייבי נידוי

ניתן לטעון שאין לצרף חילוני למניין גם מכיוון נוסף. הנה מבואר בגמרא ובשולחן ערוך שאין לצרף למניין את מי שנידוהו. וכך מביא הבית יוסף את דעת הרשב"א, שכתב:

מי שנידוהו על עבירה אינו מצטרף לעשרה ולא מזמנין עליו בשלשה, שהעבריינים אין מזמנין עליהם ואין מצטרפין, ולא מחמת החרם - שאם כן אפילו נידוהו על עסקי ממון כן, אלא מחמת שנעשה עבריינין בעבירה חמורה שהוחרם²⁰.

אולם לאחר מכן מביא הבית יוסף את תשובת הריב"ש, שסבר אחרת:

ודוקא במנודה הוא שכתב הרמב"ם ז"ל שאין מזמנין עליו, ואין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה... לפי שזה הוא לשון נדוי, כלומר, ריחוק... וכיון שמבדילין ומרחיקין אותו, אין מצרפין אותו, ואין כוללין אותו עמהם. אבל מי שעבר עברה ולא נתנדה, לא מצינו שלא יצטרף לעשרה²¹.

מכאן שלדעת הרשב"א אין צריך דווקא שינדו את האדם כדי שייפסל מלהצטרף למניין, והגדר העיקרי הוא שנקרא עבריינין. לעומת זאת הריב"ש מדגיש שהעבירה עצמה אינה גורמת לכך שאין מצרפים

20. סימן נה.

21. שו"ת הריב"ש סימן קעב.

אותו, אלא הנידוי הוא המגדיר את הריחוק, ואם לא נידו אותו הרי שהוא מצטרף²². ונראה מפשט דברי השולחן ערוך (נה, יא) שפסק כדעת הריב"ש, וזו לשונו:

עברין שעבר על גזירת הצבור או שעבר עבירה, אם לא נידוהו נמנה למניין עשרה".

ומכאן שיהודי שלא נידוהו בפועל יכול להצטרף למניין.

נשוי לנכרית - האם מצטרף למניין?

במקומות רבים בעולם ישנם לצערנו יהודים הנשואים לגויה, אך באים לבית הכנסת. האם אפשר לצרפם למניין? הנה בפשטות, גם לפי הפרי מגדים יכול אדם כזה להצטרף - שהרי הפרי מגדים פסל דווקא מומר להכעיס ולא מומר לתיאבון, ואדם כזה, אף שהוא עברין לעבירה חמורה, עושה זאת לתיאבון ולא להכעיס; וכיוון שלא נידוהו בפועל, פסק השולחן ערוך שמצטרף. מאידך גיסא, השרידי אש הביא את תשובת זכרון יהודה, שכתב:

"שזה דווקא בזמניהם שהיה אפשר להם לנדות, ולכן מי שלא נתנדה מותר לצרפו, מה שאין כן בזמנינו שאסור לנו על פי חוקי הממשלה לנדות, אם כן אזלינן בתר טעמא ולא בתר שמא (כלומר הולכים אחרי הסיבה ולא אחרי השם נידוי), שכל מי שעובר עבירה שמחוייבין על פי דין לנדותו מיקרי מנודה לענין זה שאין לצרפו".

22. וכן כתב שם הבית יוסף בשם ספר המנהיג (סימן עט): "ואדם שהוא עברין ולא נדוהו הקהל מאצלם נמנה למניין עשרה וחייב בכל המצות דכתיב בענן (יהושע ז יא) חטא ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד). דבקדושתיה קאי ולא יצא מכלל ישראל אבל אם נדוהו מאצלם אינו מצטרף לעשרה ולא לכל דבר שבקדושה, שאם מצטרף מה הועילו בתקנתם שהבדילוהו מאגודתו, כך כתב רש"י".

ולכן פסק השרידי אש שהנושא נכרית:

"בוודאי מחוייבין על פי דין לנדותו משום מיגדר מילתא
(כלומר למנוע שיזלזלו באיסור החמור הזה) ולכן יש לו דין מנודה
ואסור לצרפו לעשרה"²³.

אמנם נראה כי פסק השרידי אש מתאים רק לדברי הרשב"א
שהבאנו לעיל, שעיקר הפסול לצירוף למניין הוא מפני שהוא עבריין.
אבל לדעת הריב"ש וסיעתו, שעיקר הפסול לצירוף הוא מפאת הנידוי,
כיוון שבפועל לא נידוהו אפשר לצרפו למניין. וכן נראה להלכה, מפני
שאם נאמר שכל החייב נידוי על פי דין אינו מצטרף למניין נמצא
עצמנו בבעיה קשה, שהרי שהרמב"ם²⁴ מונה עשרים וארבעה מעשים
המחייבים נידוי, וביניהם המבזה חכם או מזלזל בדבר מדברי סופרים,
ועוד; ולצערנו הרב הרבה נכשלים בכגון אלו. וכי נעמיד שומר הפתח
שיבדוק את כל הנכנס למניין שאינו עובר על אחד מעשרים וארבעה
דברים הללו?

על כן נראה עיקר שאפשר לצרף כל יהודי שלא נידוהו בפועל, וכפי
שנראה מפסק השולחן ערוך, וכדעת הריב"ש. והכרעת השרידי אש
נאמרה כנראה בתקופה שנישואי תערובת היו דברים שאינם שכיחים
כלל, והיה צריך לעשות כל מאמץ לדחותם כדי שנגע זה לא יתפשט.
אמנם כיום, שנגע זה התפשט כבר לממדים גדולים, חייבים אנו לקרב
ולא לרחק - ועל כן עלינו להעמיד את ההלכה על עיקר הדין, שמומר
לתיאבון מצטרף למניין²⁵.

23. אורח חיים חלק א סימן ז.

24. הלכות תלמוד תורה ו, יד.

25. ואף השרידי אש עצמו בסימן לח צידד כדעת הבניין ציון, שאין בימינו מחללי שבת
בפרהסיא, עיין שם.

טעמים נוספים להיתר

בשו"ת מלמד להועיל²⁶ הוסיף מספר טעמים נוספים להתיר לצרף מחללי שבת למניין. לדעתו אף אם מקבלים עקרונית את דעתו של הפרי מגדים שמחלל שבת בפרהסיה אינו מצטרף למניין, בזמננו אין הדין כך, משלושה טעמים:

- א. מחללי שבתות אינם אוסרים יין במגעם כל זמן שלא העידו עליהם בפניהם ובפני בית הדין שחיללו שבת בפני עשרה מישראל.
- ב. מחללי שבת בזמננו נחשבים כתינוק שנשבה לבין הנכרים,²⁷ מפני שבעוונותינו הרבים רבים אינם זוכים לחינוך דתי.
- ג. מחלל שבת בזמננו אינו נחשב למחלל בפרהסיה, כיון שרוב האנשים עושין כן. ואילו רוב ישראל היו זכאים, ומעטים היו המעזיזים פניהם לעשות איסור זה, היינו אומרים שהעושה זאת כופר בתורה, עושה תועבה ביד רמה ופורש עצמו מכלל ישראל. אבל כיוון שבעוונותינו הרבים רוב העם פורצים את הגדר, קלקלתם תקנתם - היחיד חושב שאין זו עבירה גדולה כל כך ואין צריך לעשות בצנעה, ופרהסיה שלו כצנעה.

להבנת הדברים נוסיף שבמסכת שבת פרק ז מבואר שמזיד נקרא רק אדם המכיר את האיסור ויודע את עונשו, היינו "מכיר את ריבונו ומתכוון למרוד בו". ואפילו אדם שחונך בבית דתי וחזר בשאלה אינו בהכרח בגדר מזיד ממש, ומכמה טעמים: ראשית, אפשר שהוא היה עד לחילול ה' בידי הורים, מורים ורבנים, שהתנהגותם לא תאמה כלל את ערכי התורה, ולכן היה לו מקום למצוא תירוץ ואמתלא לעזוב את התורה והמצוות. בנוסף נראה כי בזמננו אין מצוי מומר להכעיס,

26. חלק א סימן כט.

27. וכן כתב החזון אי"ש (אורח חיים סימן פז ס"ק יד, ויורה דעה סימן ב ס"ק כח). אך יש אומרים שדווקא מי שאינו יודע כלל יהדות מהי, כגון עולי רוסיה וכדומה נחשבים לתינוק שנשבה (כן פסקו הרב אלישיב והאור לציון).

והראיה שבהזדמנויות שונות רואים גם אצל האדם הרחוק ביותר כיצד מתגלית הנשמה הטהורה שלו מבעד לכל המחיצות, כגון בצבא בשעת מלחמה, ששם הוא נלחם בחירוף נפש. ונראה עוד שבעצם הסכמתו להקריב מזמנו הפרטי ולהצטרף למניין מגלה הוא את נשמתו, שלא נותקה מכור מחצבתה.

לסיכום, נראה שישנם שלושה טעמים להיתר צירופם למניין²⁸ של מחללי שבת:

- א. למדנו את הדין של "ציבור" מהמרגלים. ומכאן שגם ישראל שחטא ומרד בה' עדיין ישראל הוא ומצטרף למניין.
- ב. בשולחן ערוך נפסק שעברין מצטרף למניין כל זמן שלא נידוהו.
- ג. בימינו המושג "מחלל שבת בפרהסיה" אינו קיים במובנו ההלכתי המקורי.

ומצווה לקרב כל יהודי בעבותות של אהבה.

28. אמנם אין למנות אותו לשליח ציבור, משום שלשליח ציבור יש כללים מיוחדים, המובאים בשולחן ערוך בסימן נג.